

Marx

Marx írásait a mai kommentátor azzal a célzatos megjegyzéssel vezethetné be, hogy minden eddigi történelem interpretációs harcok története. Ezen írások dühödt interpretációból, bizonyos *furor theologicus*ból eredeztethetők, amely a harcos monoteizmusok éghajlatán burjánzik legjobban. Mindez sehol sem mutatkozik meg nyilvánvalóbban, mint a kereszténység történetében, amely tizennyolc évszázada példátlan hatalomvággyal és hozzáértéssel tartotta üzemben az Új Testamentumnak nevezett vékony kis kötetet. A kereszténység példája minden egyébnél világosabban bizonyítja az interpretátorok világtörténelmet alkotó uralmát a szöveg fölött. A római katolicizmus monumentális vonásokban testesíti meg egy bürokratikus fölépített hermeneutikus diktatúra ideális típusát; benne a püspökmonarchia és az értelmezési erőszak egységét a legvégső következményig átgondolták. *Autoritas, non veritas facit legem.* (A tekintély és nem az igazság adja a törvényt.) Az első Rómában, nem a harmadikban, székel a párt, amelynek valóban mindig igaza van. Az értelmező az, aki kimondja a mesteri szavakat: ez a szabály nem csupán az evangéliumi módon sugárzó régi szöveganyagra érvényes, amely az egyház alapításának anyaga, hanem az újabb időkből származó paraevangéliumi írásokban szintén kimutatható. A három nagy szerző, Marx, Nietzsche és Freud nevét, akik a maguk módján a XIX. század homályát a XX. századba is átvitték, akár egyetlen lélegzetvétellel is kimondhatjuk, és ha közös nevezőre akarnánk hozni őket, akkor nem-angyali (*dysangelisch*) üzenetüket említhetnénk. Elsősorban a keresztény humanizmus képviselői megítélésében ők az emberi valóság alaperői szempontjából három rendkívül rossz üzenet átmentőinek minősülnek, melyekkel a modern világ polgárainak azóta is számolniuk kell: a termelési viszonyok uralmával az idealisztikus fikciókon, a vitalitásfunkciók, vagyis a hatalom akarása uralmával a szimbolikus rendszereken és a tudattalan, vagyis az ösztöntermészet uralmával

az emberi öntudaton. A nem-angyali üzenetek feladói három hangnemben közvetítik ugyanazt a végzetet: struktúrák és rendszerek foglyai vagytok! Az igazság csak rabbá tesz titeket. Marx, Nietzsche és Freud, a sötétség követői, e tekintetben olyan igazságok közvetítői, akik nem fölemelnek és összekapcsolnak, hanem föllazítanak és nehezítik a helyzetet. Ha mindezt tüzetesebben szemügyre vesszük, persze mindjárt látszik, hogy e három szerző tanai egész más hatást keltettek, mint az idők végezetének hírnökei az emberi széthúzások vagy decentralizáció válságos koraiban. Sőt: a maguk módján mindhárman rátaláltak művük folytatásának formáira, amelyeket apostolinak kellene neveznünk, ha a keresztény paradigma nem sajátította volna ki túlságosan ezt a kifejezést. Marx csakúgy mint Nietzsche vagy Freud, szövegek és tendenciák birtokosává lett, amelyeken az interpretációs uralom törvénye teljességgel megszilárdult. Mindhárman tevékeny olvasókat kerestek és találtak, akik mestereik írásaiban indíttatásokat fedeztek föl bizonyos utakra, sőt ürügyeket államcsínyekre, különféle társadalmak alapítására, a gondolkodás és az élet radikális forradalmasítására. Egyébiránt, műveik egybehangzón bizonyítják egy nem-professzori modern gondolkodás létét, rámutatnak, hogy az egyetem a XIX. század óta milyen mértékben idegenedett el a mértékadó kreatív elméktől. Ami a modern mesterek értelmezőit illeti, érvényes rájuk, hogy munkaadóik legfőképpen a birodalmak, egyházak és ezek iskolái – és ahol, mint a hatalomra jutott marxizmus esetében, sikerült e három instanciát összeolvasztani, ott a klasszikusokat értelmező hivatalnokok az arisztokráciával egyesült klérus beláthatatlan kiváltságait élvezik. A totalitárius rendszerben az udvaroncok uralma jámboran tenyészhet a mester-szövegek baldachinja alatt. Ahol szekták kerülnek hatalomra, ott a hűség és az árulás megkülönböztethetetlen egymástól. Nemrégiben a nyugati marxisták még arról fantáziáltak, hogy maga a mester is szívesen fogadott és felvett volna bizonyos, tanaitól eltérő nézeteket. Marx az utolsó atyai alakok egyikeként elvetette fiaiban a hitet, hogy az atyával szembeni ellentmondás is az atyától való. A marxista egyház atya, fiú és kritika egyseges körmenetében akart átzarándokolni a történelmen. Én értelmezek, tehát vagyok Valaki; a korszellemnek megfelelő értelmezés pozíciókhoz nyithat utat a hatalom terébe. Ahol szent vagy klasszikus írásokhoz birodalom, egyház vagy iskola alapításának szándékával közelednek, ott az értelmezők mindenképpen kitűnő helyeket biztosítanak maguknak a hierarchiákban. A nagy történelem vajon nem egykorú-e a bértollnok értelmezők birodalmával? Ha hagyjuk, hogy olyan történelmi alakok, mint Lenin és Sztálin, Mao Ce-tung és Pol Pot Marx-értelmezőkként érvényesítsék jogaikat, akkor a marxizmus gátlástalan kisajátítóinak szemüve-

gén át vizsgálva, kétségkívül az újabb eszmetörténet kimagasló elemzési komplexumának látszana. Sztálin, a maga korában a marxista tanok hivatalban lévő Pontifex maximusa, nemhiába érezte fölényben magát római vetélytársával szemben, amikor fölvetette a híres-nevezetes kérdést: a pápának vajon hány hadosztálya van?


A marxista interpretációs diktatúrák sok országban dúló politikai-gazdasági vitái után – amelyek egyébiránt azzal az igénnyel léptek elő, hogy egy második világot alkotnak – fölmerül a kérdés, hogy voltaképpen hány olvasója is volt Marxnak, és köztük ugyan hányan voltak igazán jó olvasók?

Különösen a nyugati marxizmusban már korán történtek szellemes kísérletek arra, hogy Marxot megvédjék fegyveres szerelmeseitől. Évszázadunk húszas éveitől a baloldali értelmiségiek között elegáns dolognak számított Marxot nagy meg nem értett tudósnak tartani, akinek valós szándékaira csak igazi kritikai felismerés mutathat rá. E téren szembeállították az igazi Marxot a bizonyos következményekkel járó emberrel; a rendszer elemzőjét az utópistával, a struktúra tudósát a humanista ideológussal. A baloldali ironia e zugaiban *A tőke* szerzője egészen évszázadunk hetvenes éveig meghúzhatta magát a szerencsétlenség disszidenseként, amely szerencsétlenség megelőzte nevét. Az ideológiai kísértet-test Szovjetuniójának eltűnése után újból fölvetődött a kérdés, hogy a marxi írásoknak van-e még esélye a hatástörténetüktől való megtisztulásra. Bebizonyosodott egyéb szándékaik miatt kaphatnak felmentést? Érdemesek lesznek-e újabb olvasatra, minthogy az első értelmezési hullám az önjelölt, hamis apostolok túlkapásai és önkényes következtetései miatt siklott tévútra? Valóban: az írások megvannak még mindig és most is, mint az első alkalommal, összehasonlíthatók egy nyomás alatti, ám mégis felszabadított országban, ahol már nincsenek megszállók. Persze a szöveg-országot meglátogató kevés számú utazóból már csak néhányan hiszik, hogy ezen írásokból némi fény derül a roppant fejlett pénz- és médiatársadalomra. Ez a nemzedék biztos nem létezik már akkor, amikor Marx szövegeit úgy olvassák, mint ahogy a ma jól ismert szerzők szövegeit, mint Fichtéjét, Hegelét, Feuerbachét vagy Kierkegaard-ét: mint a metafizika végjátéka sorsszerű alakjának szövegét, amelyet a német idealizmusban mintha már befejeztek, lezártak volna, ám metafizikai öröksége kísérteties módon továbbra is életben maradt. Akkor majd rájövünk, hogy a marxi műben a filozófiai-alapfogalmi réteg Fichte elidegenedés fogalmának továbbfejlesztett, tömörített változatát jelenti. Ebben az értelemben azt mondhatjuk, hogy a marxizmus a német idealizmus lábjegyzete volt, és a gnosztikus elidegenedés gondolat áttétele a XX. század intellektuális terébe.

A jövő jó olvasója Marx szövegeiben olyan fogalmakra és metaforákra figyelhet föl, amelyekben a klasszikus metafizika legrégebbi álmai szunyadtak korszerű inkognitóban – legfőképpen pedig a történelmi szubjektum teljhatalmú önmegvalósításának mindent átható fantazmája és az eredendő ön-teljesség „termelők” általi visszahódításának kriptoteológiai motívuma egy pénztől megszabadított világban. A „proletár ész” marxi filozófiai fikcióinak ezen alapvető alakzatai lépnek a nyilvánosság elé, mihelyt a kíváncsiság és felszabadultság jegyében ássuk bele magunkat művébe, ami először az értelmező vallásháborúk megszűnte után lett lehetséges. Günter Schultéval – akinek a politikai gazdaságtan messianisztikus kritikusról szóló mély értelmű új művet köszönhetjük – visszhangozhatjuk a kérdést: „Isméri Ön Marxot?” – és a szerzővel együtt meggyőződhetünk róla, hogy Marx-ismeretről szó sem lehet, amíg új olvasói részt nem vesznek a „proletár ész kritikájának” kalandjában. A megújított Marx-ismereknek tehát nem lehet az értelme, hogy a társadalomkritika kompromittált klasszikusát dacosan újra elhozzuk az emberek közé egy kritikailag távoli időben. A marxi inspirációk fölvázolása inkább a következőt jelenti: megvizsgálni a fogalmak kísértetjárásának történetét, amelyekből az egyének életét és vérét szívó állami erőszak lett, mint a technikai szellem és a mindent behálózó pénz hatalma. Minden kétséget kizáróan Marx eljövendő elméleti dicsősége a halott munka ördögűzői teljesítményéhez kapcsolódik majd. A politikai gazdaságtant bíráló kritikájának magva a nekromantika („nekro” a fogalmak előtagjaként „halottat” jelent – a ford.): Hősként száll alá a holtak birodalmába, hogy az értékeccsel megküzdjön, és Marx ezért a jelen számára is félelmetesen aktuális. Az élőhalott, amely pénzürtékben jár az emberek között, és nevető kommunikátorként lopja el az eleven időt és lelkeket, majdnem maradéktalanul uralkodik a fejlett társadalmakban. Művészet és szerelem ma már teljesen a pénz végjátékához tartozik. Ezek alkotják az aktuális média- és megélt idő szubsztanciáját. Mivel a pénznek az értékesítéshez időre van szüksége, kísérteties módon az úgynevezett nagy történelem is megy tovább. Minden történelem tendenciózusan az értékesítés története lett; játék, amelyben folyton az elnapolásra játszanak. De az efféle történelem már nem élők és holtak párbeszéde a világ javairól, hanem a tény, hogy az élőket egyre mélyebben áthatja az ökonomizált megkísértés. Korunk emberi szubjektivitásából egyre nyíltabban tekint ki a pénz lelke: megvásárolt vásárlók és prostituált prostituáltak társadalma ez, amely globalizált piaci viszonyokra rendezkedik be. A klasszikusan liberális *laissez faire* (hadd csinálják – a ford.) magyarázata a posztmodern leszívás és hagyni e leszívást. Mindig nehezebben különböztethető meg a telekommunikáció a távleszívástól. Tévénéző

és távleszívó egy cseppfolyós világból merítenek, amely már jóformán alig tudja, mi az ellenállásra képes, saját élet. Nem lehet, hogy olyan idő előtt állunk, amikor, aki vámpirizmusról nem akar szólni, annak a filozófiáról szintén hallgatnia kell? Ha ez megáll, akkor igaz lehet, hogy érkezett Marx második esélyének ideje.

Forrás: Peter Sloterdijk: Philosophische Temperamente: Marx, 102–110.



A „**HID**“ a jugoszláviai új magyar nemzedék társadalmi, irodalmi és kritikai szemléje
Megjelenik havonként egyszer
Szerkeszti és terjeszti a szerkesztő- és terjesztő-bizottság
bajai,
 beográdi,
 budapesti,
 noviszádi,
 petrovgrádi,
 szentai,
 szombori,
 sztáríbecseji,
 szuboticaí,
 temerini és
 zágrebi
 tagjai.

A „**HID**“ a **harcos fiatalok lapja!**

(1936)